

από κ. Γιαννίτση

Αθήνα, 26/6/97

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΓΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 3/7/1997

Η ανάδειξη των σοσιαλιστικών δυνάμεων σε πόλους εξουσίας στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργεί σήμερα νέα δεδομένα, νέες ευκαιρίες, νέες ευθύνες.

Οι πολιτικές αυτές εξελίξεις δείχνουν ότι ο σοσιαλισμός ως ελπίδα παραμένει στο επίκεντρο των προσδοκιών των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Έργο των σημερινών σοσιαλιστών είναι να μεταφράσουμε την ελπίδα αυτή σε ρεαλιστικό, σύγχρονο πρόγραμμα. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να ξεπεράσουμε την υποχώρηση των σοσιαλιστικών ιδεών των τελευταίων είκοσι ετών που συντελέστηκε υπό την πίεση του νεοφιλελευθερισμού. Χρειάζεται όμως να τολμήσουμε και να ξανοιχτούμε σε ριζικά νέες φιλοσοφικές και κοινωνικές αναζητήσεις.

Ο ευρωπαϊκός σοσιαλισμός οδήγησε στο διπλό επίτευγμα της άμεσης μεταπολεμικής εποχής: την πλήρη απασχόληση σε συνδυασμό με το Κοινωνικό Κράτος. Αυτές οι δύο κατακτήσεις, σε συνδυασμό και με τη γρήγορη αύξηση του εθνικού εισοδήματος (γύρω στο 5% το χρόνο για τις χώρες του ΟΟΣΑ τη "χρυσή" εικοσαετία 1950-1970 και τη συνακόλουθη άνοδο του βιοτικού επιπέδου με τη μορφή της μεγαλύτερης ατομικής κατανάλωσης), συσπείρωσαν την πλειοψηφία των ευρωπαϊκών πληθυσμών γύρω

από τα σοσιαλιστικά κόμματα, από τα κάτω (δηλαδή από τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα) προς τα πάνω.

Δεν περιοριζόταν, όμως μόνο εκεί η δύναμη του σοσιαλιστικού κινήματος. Τα οικονομικά και κοινωνικά επιτεύγματα της μεταπολεμικής εποχής στηρίχθηκαν σε μια ισχυρή παρουσία του κράτους στην οικονομία. Ο παρεμβατισμός πήρε τη μορφή του ελέγχου ζωτικών παραγωγικών τομέων από δημόσιες επιχειρήσεις, τη μορφή υψηλής φορολογίας και δημόσιας δαπάνης (κοινωνικό κράτος) και τέλος τη μορφή της "διαχείρισης της ζήτησης", που εξασφάλιζε τόσο την πλήρη απασχόληση, όσο και τα κέρδη των επιχειρήσεων και τις επενδύσεις. Διαμορφώθηκε έτσι η οικονομική βάση μιας κοινωνικής συμμαχίας και από τα πάνω προς τα κάτω ανάμεσα στην εργατική τάξη (και άλλα χαμηλοεισοδηματικά στρώματα) και σε ένα μέρος, τουλάχιστον της κοινωνικής ηγεσίας, (επιχειρηματίες και κρατικοί λειτουργοί) που ανακάλυψε τρόπο ζωής, δημιουργικής δραστηριότητας και πλουτισμού μέσα στις συνθήκες και από τις συνθήκες ενός μικτού σχήματος διευθυνόμενης οικονομίας της αγοράς. Η διαμόρφωση ενός τέτοιου κοινωνικού μπλοκ είχε αποφασιστική σημασία για την επικράτηση του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού. Κανένα πολιτικό κίνημα δεν μπορεί να ελπίζει ότι θα ασκήσει ηγεμονικό ρόλο αν δεν συνδέσει τη λαϊκή υποστήριξη με την ενεργητική συμμετοχή ενός τμήματος της κοινωνικής ηγεσίας, που μέσα στα πλαίσια της συμμαχίας και δια μέσου της συμμαχίας αποκτά τον τρόπο να παρέμβει δημιουργικά, στο οικονομικό, πνευματικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι με στόχο την εξυπηρέτηση των μεγάλων κοινωνικών συμφερόντων.

Η πλήρης απασχόληση, το κοινωνικό κράτος και ο κρατικός παρεμβατισμός δεν κατέργησαν την οικονομία της ιδιωτικής επιχείρησης. Αντίθετα, τη στήριξαν. Η σοσιαλιστική παρέμβαση δεν ήταν ένα απλό επιφαινόμενο, αλλά μια αναγκαία βασική προϋπόθεση για τη θεαματική αύξηση της παραγωγής μετά τον πόλεμο. Η ομαλή συνέχεια της οικονομικής πορείας μέσα στα πλαίσια της πλήρους απασχόλησης και του κοινωνικού κράτους εμπειρείχε τη δυνατότητα - με κατάλληλες, φυσικά, πρόσθετες πολιτικές παρεμβάσεις - της μόνιμης θεσμοθέτησης μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας ικανής να “ξεπεράσει”- με τη Χεγγελιανή έννοια - την κοινωνία της μικτής οικονομίας. Το πρόβλημα είναι ότι οι οικονομικές και οι πολιτικές εξελίξεις “ξεπέρασαν” πρώτες αυτές τις σοσιαλιστικές δυνατότητες και έφθασαν να απειλούν τα επιτεύγματα, τα “κεκτημένα” του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού.

Σήμερα, η Ευρώπη, και ο κόσμος ολόκληρος, διανύουν μια περίοδο που είναι και κρίσιμη και σύνθετη. Για την κρισιμότητά της δεν χρειάζεται να μακρυγορήσουμε. Είναι σε όλους γνωστά τα μεγάλα προβλήματα - η αύξηση της ανεργίας, της επίσημα αναγνωρισμένης αλλά και της υπαρκτής φτώχειας. Είναι γνωστό το δράμα των νέων, με ανεργία διπλάσια από το μέσο ποσοστό. Ένας στους τέσσερις, ένας στους τρεις πολίτες της Ευρώπης, στην τόσο ευαίσθητη αυτή στιγμή της ζωής, στο πρώτο βήμα για την κοινωνική του ένταξη, βρίσκει μπροστά του τις πόρτες κλειστές.

Η οικονομική κατάσταση έχει οδηγήσει στην περιθωριοποίηση μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Έχει οδηγήσει σε αύξηση της εγκληματικότητας τόση ώστε η καταπολέμηση του εγκλήματος να έχει πάρει σε ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες τις διαστάσεις λαϊκού

πολιτικού αιτήματος. Πρόσφατα ο ηγέτης του Εργατικού Κόμματος της Αγγλίας, ο Τόνυ Μπλαίρ, μιλώντας στο σοσιαλιστικό συνέδριο του Μάλμο, ανέφερε την καταπολέμηση της εγκληματικότητας ανάμεσα στα κύρια σημεία του προγράμματος που έχει χαράξει για την ανόρθωση της Αγγλικής κοινωνίας. Αν και σε άλλες χώρες, όπως στην Ελλάδα, η εγκληματικότητα δεν έχει φτάσει στο ίδιο οξύ σημείο, το γενικό συμπέρασμα ισχύει για όλους. Η ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς και η οικονομική κρίση που έχει προκαλέσει, έχουν φτάσει να απειλούν με αποσύνθεση τον κοινωνικό ιστό της χώρας.

Η άμεση οικονομική και κοινωνική κρίση συμπίπτει με μια βαθύτερη διαδικασία ιστορικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό είναι που κάνει την εποχή μας όχι μόνο κρίσιμη, αλλά και σύνθετη. Πίσω από τα άμεσα προβλήματα της οικονομίας κινούνται βαθύτερες δυνάμεις, τεχνολογικές και πληθυσμιακές. Υπαγορεύουν αλλαγές στις βασικές κοινωνικές μας δομές. Έτσι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με δύο παράλληλα καθήκοντα. Το ένα είναι να βγάλουμε την κοινωνία μας από την άμεση κρίση, πετυχαίνοντας μια οικονομική ανάκαμψη. Το δεύτερο είναι να ανταποκριθούμε στο βαθύτερο αίτημα των καιρών, να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες που προσφέρονται, για να επιχειρήσουμε έναν ριζικότερο κοινωνικό μετασχηματισμό.

Η προοπτική της μεταρρύθμισης δεν επιτρέπεται να αποσπάσει την προσοχή μας από την άμεση ανάγκη της ανάκαμψης. Από την άλλη μεριά, η επιδίωξη της ανάκαμψης δεν πρέπει να σβήσει από τα μάτια μας τις απώτερες προοπτικές του σοσιαλιστικού

κινήματος. Επιβάλεται ένας πετυχημένος συνδυασμός των δύο καθκόντων, έτσι ώστε και η ανάκαμψη να γίνει επιτυχέστερα μέσα στα πλαίσια του ιστορικού μετασχηματισμού των κοινωνικών σχέσεων.

Ένας τέτοιος μετασχηματισμός, για να πετύχει, πρέπει να κινηθεί μέσα στα διεθνή πλαίσια των σημερινών εξελίξεων. Ο συνδυασμός της τεχνολογίας των τηλεπικοινωνιών μαζί με την απελευθέρωση της οικονομίας της αγοράς, οδηγούν σταθερά σε μια νέα ισορροπία δυνάμεων στον κόσμο. Τα εθνικά σύνορα έχουν πάψει να αποτελούν εμπόδιο στην κυκλοφορία των κεφαλαίων. Ένα πρώτο, αρκετά γνωστό, συμπέρασμα που προκύπτει από τη νέα αυτή κατάσταση είναι η μεγάλη δυσκολία των κρατών και των κυβερνήσεων, να ανταποκριθούν στο ρόλο του αποτελεσματικού προγραμματιστή των οικονομικών εξελίξεων στα μέχρι τώρα γνωστά εδαφικά τους όρια. Για την αντιμετώπιση της χαλαρής συγκυρίας των οικονομιών μας το φαινόμενο αυτό έχει αποφασιστική σημασία. Για να ευοδωθούν οι προσπάθειες για ανάκαμψη δεν αρκούν πλέον οι προσπάθειες κανενός μεμονωμένου ευρωπαϊκού κράτους. Υπάρχουν ασφαλώς περιθώρια για περισσότερο ή λιγότερο πετυχημένη, περισσότερο ή λιγότερο προβληματισμένη οικονομική πολιτική και μέσα στα υπαρκτά εθνικά πλαίσια. Αλλά οι πραγματικές δυνατότητες προσδιορίζονται από ολόένα και πιο σύνθετους παράγοντες. Η αποτελεσματική οικονομική ανάκαμψη προϋποθέτει κοινό συντονισμό και δράση στο επίπεδο των μεγάλων οικονομικών περιφερειών, ειδικότερα για εμάς, στο επίπεδο της Ευρώπης. Οι ευρωπαϊκές σοσιαλιστικές δυνάμεις έχουν αρχίσει να ανταποκρίνονται στη νέα δυναμική των πραγμάτων, μεταφέροντας

το επίκεντρο της πολιτικής μάχης για την οικονομία σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ορόσημο στις εξελίξεις αυτές αποτέλεσε η αναμέτρηση στη Σύνοδο Κορυφής στο Άμστερνταμ και τα θετικά αποτελέσματα που καταγράφηκαν εκεί για την πολιτική της απασχόλησης.

Σήμερα, δύο κεντρικές οικονομικές εξελίξεις διαμορφώνουν μια νέα κατάσταση:

- Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας της αγοράς και
- τη νέα τεχνολογική - που τείνει να γίνει και βιομηχανική - επανάσταση.

Για τα θέματα που μας ενδιαφέρουν οι εξελίξεις αυτές είναι στα χρόνια αυτά μη αναστρέψιμες. Η νοσταλγία μιας εποχής που μας είχε κάπως βολέψει όλους είναι μάταια. Δεν πρόκειται ποτέ να επιστρέψουμε στη μέσα σε εθνικά πλαίσια ρυθμισμένη οικονομία. Οι θεσμοί της οικονομίας αυτής έχουν ανατραπεί. Δεν βρισκόμαστε μπροστά σε κάποια “λογική”, άρα διαπραγματεύσιμη αναθεώρηση της κοινωνικής προστασίας. Αντιμετωπίζουμε τον κίνδυνο μιας σοβαρής συρρίκνωσης του παραδοσιακού Κοινωνικού Κράτους. Δεν βρισκόμαστε μπροστά σε μια παροδική, όπως άλλοτε, αύξησης της ανεργίας. Αντιμετωπίζουμε την κατάργηση της εγγυημένης από τις μεγάλες επιχειρήσεις και το κράτος απασχόλησης. Δεν αντιμετωπίζουμε μια κρίση του καπιταλισμού με τα γνωστά από την ιστορία χαρακτηριστικά της. Αντιμετωπίζουμε μια κολοσσιαία επανάσταση στον τρόπο ζωής των κοινωνιών. Αυτή την επανάσταση πρέπει να την κάνουμε δική μας. Εκεί βρίσκεται η μόνη ελπίδα και η μόνη διέξοδος για την προοδευτική παράταξη.

Η πρώτη συνέπεια των οικονομικών αλλαγών είναι η κατάρρευση της εσωτερικής (ενδοεθνικής) πειθαρχίας του κεφαλαίου που έχει επιβάλει ο (εθνικός) κρατικός παρεμβατισμός. Το κεφάλαιο απέκτησε δύο νέα πανίσχυρα όπλα στον κοινωνικό ανταγωνισμό: την ευκολία να μεταναστεύει, ουσιαστικά ανεξέλεγκτα, σε περιοχές χαμηλού κόστους, και τη δυνατότητα να επισείει την απειλή των φθηνών εισαγωγών από τις νέες βιομηχανικές χώρες. Τα όπλα αυτά έχουν ήδη αρχίσει να αποδίδουν στον έλεγχο του κόστους εργασίας, τόσο του άμεσου (μισθολογικό), όσο και του έμμεσου (κοινωνικές παροχές). Αποδίδουν επίσης και απέναντι στο κράτος, γιατί υπονομεύουν τη φοροληπτική του ικανότητα και περιορίζουν τη φορολογική βάση, άρα και την ικανότητά του να στηρίζει το Κοινωνικό Κράτος. Πολύ σημαντικότερη, όμως, από την άποψη του κλονισμού του παλαιού σοσιαλιστικού μοντέλου είναι η ικανότητα του κεφαλαίου να αγνοεί και να ματαιώνει την πολιτική της πλήρους απασχόλησης, που βασιζόταν στον έλεγχο και τη διατήρηση των επενδύσεων μέσα εθνικά πλαίσια. Η ουσιαστική εγκατάλειψη της πλήρους απασχόλησης από τις συντηρητικές κυβερνήσεις προσαυξάνει, φυσικά, την πίεση στους μισθούς. Οι εργαζόμενοι δεν “αγοράζουν” απασχόληση με τους χαμηλότερους μισθούς. Χάνουν και στα δύο μέτωπα. Έτσι, οι νέες οικονομικές εξελίξεις υπονομεύουν και τα τρία επιτεύγματα του μεταπολεμικού Ευρωπαϊκού σοσιαλισμού: το Κοινωνικό Κράτος, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, την πλήρη απασχόληση.

Η δεύτερη μεγάλη συνέπεια έχει τις ρίζες της στη νέα τεχνολογία. Πρόκειται, ούτε λίγο, ούτε πολύ, για την κατάργηση του εργοστασιακού τρόπου δουλειάς και τον κατακερματισμό του άλλοτε ομοιόμορφου εργατικού δυναμικού σε ένα πλήθος από

αυτοαπασχολούμενες ή ημιαπασχολούμενες ομάδες και άτομα. Στο βάθος του ορίζοντα αρχίζει να διαφαίνεται η προοπτική της υποκατάστασης του ανθρώπινου παράγοντα από τις σκεπτόμενες αυτόματες μηχανές. Η επίκληση της δυνατότητας αυτής ίσως φαίνεται τόσο ακραία ώστε να μην έχει τη θέση της σε ένα πολιτικό προβληματισμό. Αν, όμως, ακολουθήσουμε την παράδοση της σοσιαλιστικής σκέψης στο να στοχεύει σε μακρυνούς ορίζοντες, τότε θα πρέπει να βάλουμε και την αυτοματοποίηση στις προοπτικές μας.

Η αυτονόμηση της αγοράς μέσα από την παγκοσμιοποίησή της προμηνύει τεράστιο υλικό πλούτο, διαλύει όμως την κοινωνική συνοχή, όπως την γνωρίζαμε, χωρίς να φέρνει από μόνη της κάποια καινούργια σύνθεση. Ο ρόλος του σύγχρονου σοσιαλισμού, ή της νέας αριστεράς, περιορίζεται στο να επεξεργασθεί και να προβάλλει προτάσεις για νέους τρόπους κοινωνικής συμβίωσης, για μια νέα οικοδόμηση των κοινωνικών σχέσεων, στηριγμένων στις νέες παραγωγικές δυνάμεις, αλλά χωρίς τις αντικοινωνικές, διαλυτικές τάσεις των νέων μορφών οικονομικής οργάνωσης.

Μολονότι συμφωνώ ότι η κοινωνική οικοδόμηση σε νέες βάσεις είναι οπωσδήποτε καίριο τμήμα του έργου της νέας αριστεράς, η παραίτηση από τη φιλοδοξία της κατεύθυνσης της νέας παραγωγικής διαδικασίας δε με βρίσκει σύμφωνο. Το ότι η σύγχρονη αγορά είναι σε θέση να πετύχει την οικονομική ανάπτυξη μόνη της, δίχως κανέναν κρατικό παρεμβατισμό, αποτελεί μια από τις μεγάλες υπεραπλουστεύσεις της εποχής μας. Τα προβλήματα μετάβασης των ανατολικών χωρών δείχνουν, ότι αγορά δίχως ένα

ολόκληρο πλαίσιο συμπληρωματικών κανόνων και ρυθμίσεων, που μόνο το κράτος μπορεί να επιβάλει, δεν είναι δυνατό να αποδώσει. Η αγορά δεν λειτουργεί αποδοτικά έξω από κρατικά πλαίσια. Το ζήτημα είναι ποιά κρατικά πλαίσια. Ο παλαιός παρεμβατισμός (δημόσιες επιχειρήσεις, υψηλές κρατικές δαπάνες, διαχείριση της ζήτησης) δεν αποδίδει. Ένας καινούργιος παρεμβατισμός, όπως η διατύπωση κανονιστικών πλαισίων για τις νέες τεχνολογίες, η "διευκόλυνση ερευνητικών προγραμμάτων", η ανάπτυξη κατάλληλα προσανατολισμένης παιδείας, η διευκόλυνση του κοινού στην αφομοίωση των προϊόντων της νέας τεχνολογίας, η δημιουργία νέας ζήτησης για τις νέες προσφορές, η ενίσχυση της λεγόμενης "κοινωνίας των πληροφοριών" προδιαγράφουν ένα μεγάλο και κρίσιμο ρόλο για το κράτος στις συνθήκες της νέας αγοράς. Δεν είναι αλήθεια ότι η σύγχρονη οικονομία δε χρειάζεται κεντρική διαχείριση και άρα καταργείται εκ των πραγμάτων ο παλαιός διαχειριστικός ρόλος των σοσιαλιστικών κομμάτων. Αλήθεια είναι ότι η σύγχρονη οικονομία προβάλλει νέες ανάγκες για κοινωνικές σχέσεις άλλου είδους, που είναι ακόμα σε μεγάλο βαθμό άγνωστες και αδιαμόρφωτες. Εκεί υπάρχει μια μεγάλη ευκαιρία για τα σοσιαλιστικά κόμματα, για τη νέα αριστερά. Να τραβήξουν πέρα από την απλή διαχείριση του καπιταλισμού - που άλλωστε ο ίδιος ο καπιταλισμός πλέον δεν την χρειάζεται - να μπουν μέσα στην πάλη για διαμόρφωση των νέων κοινωνικών σχέσεων που αποτελούν αίτημα της οικονομικής εξέλιξης και να τις στρέψουν προς σοσιαλιστικές κατευθύνσεις. Ποιές μπορεί να είναι οι κατευθύνσεις αυτές. Θα αναφερθώ σε ορισμένες, ιδιαίτερα σημαντικές:

α) **Η συμμαχία με την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας** αποτελεί πατροπαράδοτο στοιχείο της σοσιαλιστικής αντιμετώπισης της κοινωνίας. Στο βαθμό που η παραγωγή, άρα και η ρύθμισή της, βασίζονται όλο και πιο άμεσα στην επιστήμη, η σοσιαλιστική παρέμβαση αποκτά μια φυσική βάση. Εκεί μπορεί να σφυρηλατηθεί η κοινωνική συμμαχία από τα πάνω με τις καινούργιες κοινωνικές κατηγορίες (επιστήμονες, τεχνοκράτες και ένα μέρος του επιχειρηματικού κόσμου) που είναι απαραίτητη για τη διεκδίκηση ισχυρής θέσης στην πολιτική σκηνή

β) **Η αναδιαμόρφωση των θεσμών της κοινωνικής αλληλεγγύης.** Το παλαιό κοινωνικό κράτος, ακόμη και στην καλύτερη μορφή του, γίνεται βάρος, που δεν το αντέχει ούτε η παραγωγή, ούτε ο νέος τρόπος σκέψης που αναπτύσσεται στα άτομα. Η δεξιά λύση είναι η ουσιαστική κατάργηση του Κοινωνικού Κράτους και η εγκατάλειψη στην τύχη τους των ανθρώπων που στηρίζονταν σε αυτό. Η σοσιαλιστική λύση οφείλει να είναι η αναδιοργάνωση των δαπανών του Κοινωνικού Κράτους προς την κατεύθυνση όχι της προστασίας σε συνθήκες εξάρτησης, αλλά της διαμόρφωσης προϋποθέσεων για παραγωγική ένταξη στην οικονομική δραστηριότητα. Αυτό σημαίνει μικρότερη έμφαση σε δαπάνες στήριξης σε περίπτωση δυσπραγίας και πολύ μεγαλύτερη σε δαπάνες εκπαίδευσης, εξοπλισμού και προετοιμασίας για ουσιαστική συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα, που περιλαμβάνει υποστήριξη και για αυτοαπασχόληση.

γ) Τρίτη κατεύθυνση είναι **η αναδιαμόρφωση του ίδιου του θεσμού του Κράτους** και του τρόπου λειτουργίας του. Το Κράτος

σήμερα καλείται να παίξει ένα κρίσιμο ρόλο σε θέματα ανάπτυξης και κοινωνικής ισορροπίας. Η συντηρητική, η νεοφιλελεύθερη γραμμή, θέλει το Κράτος στη γωνία και την Αγορά να κυριαρχεί χωρίς όρια, χωρίς ρυθμίσεις, χωρίς κοινωνικά αντισταθμίσματα, με μόνο στόχο το κέρδος. Εδώ επικεντρώνεται η μεγάλη ειδοποιός διαφορά μεταξύ προοδευτικής και συντηρητικής εκδοχής της ανάπτυξης. Για μας, τις σοσιαλιστικές δυνάμεις, το Κράτος πρέπει να λειτουργήσει έτσι, ώστε να ενισχύει την αναπτυξιακή διαδικασία και να προωθεί την απεμπλοκή στα πολλά πεδία που η Αγορά δεν μπορεί και δεν ενδιαφέρεται να αναλάβει. Επιπλέον όμως, το Κράτος είναι ο μηχανισμός που θέτει και ελέγχει τις ρυθμίσεις, την κοινωνική οργάνωση της οικονομίας και της Αγοράς, ώστε τα οφέλη της ανάπτυξης να μην κατανέμονται μόνο μέσω της Αγοράς.

Προοδευτική ανάπτυξη σημαίνει υποδομές, παιδεία, ποιότητα ζωής, και περιβάλλον, μεγάλα έργα, κίνητρα, σημαίνει όμως και υψηλότερα εισοδήματα των εργαζομένων, μεγαλύτερη σιγουριά για το μέλλον, κοινωνική προστασία, ρυθμιστικούς μηχανισμούς στο επίπεδο της κοινωνίας και προστασία των αδύναμων απέναντι στη μονοκυριαρχία του ανταγωνισμού και της αγοράς. Σε μια προοδευτική κοινωνία, το οικονομικό στοιχείο έρχεται σε ισορροπία με το κοινωνικό. Η δημιουργία αντίρροπης δύναμης στη μονοδιάστατη δύναμη της Αγοράς σημαίνει ένα Κράτος, που να μπορεί να σχεδιάζει και να υλοποιεί με αποτελεσματικό τρόπο πολιτικές και κοινωνικές επιλογές.

Τόσο η ανάπτυξη, όσο και η κοινωνική συνοχή περνούν συνεπώς μέσα από το Κράτος και τις κρατικές πολιτικές.

Όμως, όχι μέσα από οποιοδήποτε Κράτος και οποιεσδήποτε κρατικές πολιτικές. Αν θέλουμε πράγματι να νομιμοποιήσουμε στα μάτια της κοινωνίας τον αναπτυξιακό ρόλο του Κράτους, πρέπει να εκκαθαρίσουμε τη σημερινή πραγματικότητα από τα στοιχεία της σπατάλης, και της αδυναμίας να ανταποκριθεί στις νέες κοινωνικές ανάγκες. Οι συντηρητικές δυνάμεις δεν ενδιαφέρονται για το Κράτος. Το βλέπουν ως εμπόδιο, γιατί οραματίζονται μια διαφορετική κοινωνία. Σύνθημά τους είναι το “λιγότερο Κράτος”. Εμείς θέλουμε να διαμορφώσουμε μια κοινωνία, για την οποία χρειαζόμαστε τη λειτουργία του Κράτους. Θέση μας είναι το “αποτελεσματικότερο Κράτος”. Όσο πετυχαίνουμε προς την κατεύθυνση αυτή, τόσο δημιουργούμε τα περιθώρια υλοποίησης των σοσιαλιστικών ιδεών και οραμάτων μας.

Αυτό, αναπόφευκτα, στις σημερινές συνθήκες, δεν μπορεί να σημαίνει παρά σοβαρές μεταρρυθμίσεις και παρεμβάσεις στον τρόπο λειτουργίας του κεντρικού εργαλείου των σοσιαλιστικών δυνάμεων, που είναι το κράτος και ο ευρύτερος δημόσιος τομέας.

δ) *Η απασχόληση και η ανεργία* αποτελούν σήμερα μείζονα πολιτικά αιτήματα, όχι όμως με την παραδοσιακή τους μορφή. Απαιτούμε την πλήρη απασχόληση στο βαθμό που οι κοινωνικοί θεσμοί δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί, έτσι ώστε να προσφέρουν την πλήρη υποστήριξη για δυνατότητα απασχόλησης όλων σε υψηλό επίπεδο. Προοπτικά ο στόχος μας είναι η διατήρηση διαβίου της ικανότητας του εργαζόμενου να αναπροσαρμόζεται, να βρίσκει δουλειά, με υψηλό επίπεδο αμοιβών, μια δουλειά που αν χρειαστεί, μπορεί να εναλλάσσεται, αλλά με νέα ικανοποιητική δουλειά, και όχι ανεργία. Σε μια εποχή γρήγορης αλλαγής της τεχνολογίας αυτό προϋποθέτει συνεχή επανεκπαίδευση και την

ανάπτυξη πολύ μεθοδικότερων από ότι μέχρι σήμερα τρόπων για την επανένταξη στον παραγωγικό μηχανισμό εργαζομένων που η τεχνολογική πρόοδος κάνει αναγκαία μια μετατόπισή τους σε νέα πεδία παραγωγής.

Όμως και αυτές οι παρεμβάσεις δεν φαίνεται να αρκούν για να επιτευχθεί ο στόχος. Ζούμε σε μια μεταβατική περίοδο, στην οποία η αγορά εργασίας δοκιμάζεται από ισχυρές ανισορροπίες. Η πλήρης απασχόληση αποτελεί για τις σοσιαλιστικές δυνάμεις μια αυθύπαρκτη αξία. Πρέπει να εργαστούμε για να βρούμε ικανοποιητικές απαντήσεις, αλλά επίσης πρέπει η κοινωνία να κληθεί να συμμετάσχει με πόρους για την υλοποίηση πολιτικών που θα προωθούν την απασχόληση. Προσβλέπουμε σε μια κοινωνία, στην οποία όσοι αντλούν τα οφέλη της ανάπτυξης, θα κινούνται ενεργά, ώστε και οι συγκριτικά πιο αδύναμες ομάδες, οι ανειδίκευτοι εργάτες, οι νέοι, οι γυναίκες, οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας, να στηρίζονται και να μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνική ευημερία που παράγεται.

Οι νέες τεχνολογίες σε ευρύτατα πεδία παραγωγής και οι αναδυόμενοι κλάδοι, όπως στις ήπιες μορφές ενέργειας, στα υλικά, στις επικοινωνίες, στις υπηρεσίες πολιτισμικού χαρακτήρα και αναψυχής, δημιουργούν ευκαιρίες και ανοίγματα, που με κατάλληλες στρατηγικές μπορούν και πρέπει να αξιοποιηθούν.

ε) **Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας**, σε συνδυασμό με τη νέα τεχνολογική επανάσταση ανοίγουν μεγάλους ορίζοντες για την υλική παραγωγή και ιδιαίτερα για την ένταξη των μαζών του Τρίτου Κόσμου στο χώρο της σύγχρονης οικονομίας. Ένα μέρος

από την αύξηση της παραγωγής αναπόφευκτα θα πάρει το δρόμο της κατανάλωσης για τον κόσμο αυτό, που έχει υποστεί μέχρι τώρα μεγάλες στερήσεις. Από την άλλη μεριά, η απλή μεταφορά του καταναλωτικού προτύπου των βιομηχανικών χωρών στο σύνολο της ανθρωπότητας θα είναι ιδιαίτερα δύσκολη, αν όχι αδύνατη, από την πλευρά της επάρκειας των φυσικών πόρων. Είναι ανάγκη, με αμοιβαίες υποχωρήσεις ανάμεσα στον Πρώτο και τον Τρίτο Κόσμο, να συγκλίνουμε σε νέα πρότυπα κατανάλωσης, στραμμένα λιγότερο προς την ατομική υλική απληστία και περισσότερο προς την οικονομικότερη συλλογική ικανοποίηση ορισμένων αναγκών, με σεβασμό προς το περιβάλλον και τις μελλούμενες γενεές. Η διαμόρφωση τέτοιων προτύπων, όχι μόνον είναι ανάγκη ζωτική για τη νέα οικονομία, αλλά επιπλέον προσφέρει μια πρώτη τάξεως ευκαιρία σοσιαλιστικής παρέμβασης στη διαμόρφωση της κοινωνίας του μέλλοντος. Η αυξανόμενη δεκτικότητα των λαών στην ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και η ολοένα μεγαλύτερη κινητοποίηση του επιστημονικού κόσμου προς αυτές τις κατευθύνσεις, ανοίγουν την προοπτική της διαμόρφωσης μιας ευρύτατης κοινωνικής συμμαχίας με μεγάλες πολιτικές προεκτάσεις σε παγκόσμια κλίμακα.

στ) Επειδή, παρ' όλη την αύξηση της παραγωγής που προμηνύει η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η τεχνολογική πρόοδος είναι ικανή να καταργήσει πολλά από τα σημερινά παραγωγικά επαγγέλματα, το σοσιαλιστικό πρόγραμμα πρέπει από τώρα να αρχίσει να προβληματίζεται για δύο κατηγορίες μέτρων:

- **τις νέες μορφές απασχόλησης** (έμφαση σε νέου είδους υπηρεσίες ικανές να αναπτύσσουν την οντότητα εκείνου που τις παρέχει) και
- **νέο είδος κανόνων διανομής**, μη βασισμένων πια στη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία αλλά σε ευρύτερα κριτήρια.

Σε όλες τις χώρες με ισχυρή παρουσία Κράτους-Πρόνοιας έχουν ξεκινήσει προσπάθειες για τη διατύπωση μιας απάντησης στα προβλήματα οργάνωσης της εργασίας που προκύπτουν από την αναντιστοιχία με τις εξελίξεις στις νέες τεχνολογίες και νέους τύπους παραγωγής. Στόχος είναι η νέα ρύθμιση των σχέσεων, ώστε να μην επικρατήσει αναρχία, και απουσία κανόνων προστασίας. Η λειτουργία των δικτύων πληροφόρησης, των νέων τεχνολογιών, της εργασίας από απόσταση, η παρουσία των μεταναστών και πολλά άλλα, ανατρέπουν μέρα με τη μέρα αυτό που ιστορικά θεωρήθηκε μη αμφισβητήσιμο. Πρέπει να βρούμε μια απάντηση στη δυναμική αυτή. Πρέπει να οργανώσουμε νέους κανόνες, γιατί η εμμονή στους παλαιούς απλούστατα δεν έχει κανένα αντίκρουσμα στην πράξη. Χρησιμεύει μόνο ως άλλοθι πολεμικής και στείρας αντίδρασης απέναντι στις εξελίξεις, άλλοθι που δεν βοηθάει σε τίποτα τους εργαζόμενους.

ζ) **Το αναπτυξιακό μας όραμα** δεν αρκεί να συνδέεται με πιο αποτελεσματικές πολιτικές, ούτε και να είναι στο επίκεντρο της πολιτικής μας. Η ανάπτυξη για μας είναι ταυτόσημη με την κοινωνική συνοχή, την αλληλεγγύη, το ανθρώπινο πρόσωπο της οργάνωσης της κοινωνίας. Θέλουμε ανάπτυξη για να βελτιώσουμε τα εισοδήματα, αλλά θέλουμε ανάπτυξη και για να αντιπαλέψουμε

τον κοινωνικό αποκλεισμό. Να βρούμε τα πεδία αλληλεγγύης μεταξύ όσων έχουν εργασία, αλλά και όλης της κοινωνίας, και όσων δεν έχουν, μεταξύ των μεγαλύτερων και των νέων γενεών. Να βρούμε τα όρια αλληλεγγύης, ακόμα και μεταξύ της κοινωνίας μας και άλλων κόσμων, ιδιαίτερα των κοινωνιών που βρίσκονται στον περίγυρό μας, και με τις οποίες θέλουμε να αναπτύξουμε τις οικονομικές και πολιτικές μας σχέσεις.

Η ανάπτυξη είναι η κινητήριος δύναμη της προόδου στο σύγχρονο κόσμο. Ο πολιτισμός, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ευημερία, η ειρήνη, το περιβάλλον, η ομορφιά της καθημερινής απόλαυσης και του σταθερού ορίζοντα και πολλές άλλες αξίες στηρίζονται στις ικανότητες της κοινωνίας να δημιουργήσουν αναπτυξιακές διαδικασίες. Όλα όμως εξαρτώνται από τη δυνατότητα της πολιτικής να λειτουργήσει ως καταλύτης και επιταχυντής της δημιουργικότητας. Και εδώ βρισκόμαστε αντιμέτωποι με το κεντρικό δίλημμα:

“Θέλουμε και είμαστε σε θέση, εμείς οι σοσιαλιστικές δυνάμεις, να λειτουργήσουμε καταλυτικά, να προωθήσουμε αλλαγές, να συγκρουστούμε με κατεστημένες καταστάσεις, ώστε να πετύχουμε αυτό που μεγάλα τμήματα της κοινωνίας προσμένουν από μας ;”

Αν ναί, θα έχουμε επιβεβαιώσει τον πολιτικό μας ρόλο, θα έχουμε πραγματώσει, και στην πράξη, αυτό που μας διακρίνει στη θεωρία από τις συντηρητικές δυνάμεις.

Ένα πρόγραμμα, όπως το παραπάνω, είναι ικανό να επαναφέρει την πολιτική στο πρώτο πλάνο της κοινωνίας. Ο οικονομισμός της παλαιάς σοσιαλιστικής σκέψης, η πίστη ότι αρκεί η απελευθέρωση

των παραγωγικών δυνάμεων για να επακολουθήσει, περίπου αυτόματα, μια νέα, πιο ανθρώπινη κοινωνία, δεν είναι πια ικανός να αντιμετωπίσει τα αιτήματα της εποχής. Η οικονομία αυτονομείται, ετοιμάζει ένα νέο κύμα παραγωγικότητας ικανό να διαλύσει τις κοινωνικές σχέσεις, ικανό όμως και να προσφέρει τη βάση για κοινωνικές σχέσεις ανώτερης ποιότητας. Τι από τα δύο θα γίνει, είναι θέμα πολιτικής διεργασίας και νέας μορφής αγώνων.

Η οικονομία από μόνη της δεν προσφέρει τον πολιτισμό, προσφέρει τη δυνατότητα του πολιτισμού. Η πολιτική, από την άλλη μεριά, σήμερα έχει χάσει ένα μέρος από τη σημασία και το κύρος της, γιατί ακολουθεί στην πτώση τους τα παλαιά πεδία της εφαρμογής της: το εθνικό κράτος και την παλαιού τύπου διαχείριση της οικονομίας. Θα ήταν σφάλμα να πιστέψουμε, ότι αρκεί η δόμηση υπερεθνικών συνόλων - που είναι οπωσδήποτε αναγκαία - για να αποκατασταθεί η παλαιά αποτελεσματικότητα της σοσιαλιστικής πολιτικής. Μόνον το ξάνοιγμα σε ορίζοντες και πολυεθνικούς, αλλά ταυτόχρονα και κοινωνικά πολυσύνθετους, μπορεί να ανοίξει το δρόμο για την ουσιαστική ανόρθωση του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού. Μεταβατικά, παραμένει η υποχρέωση να στηρίζουμε τις κατακτήσεις των εργαζομένων, στο βαθμό που αυτό είναι ρεαλιστικά εφικτό, ενώ παράλληλα διαμορφώνουμε τα πλαίσια για νέες κατακτήσεις, προσαρμοσμένες στη μορφή της κοινωνίας που αλλάζει. Στη διαδικασία αυτή μπορεί να χρειαστεί να θυσιάσουν διάφορα σημερινά κεκτημένα. Το σοσιαλιστικό κίνημα έζησε και μεγαλούργησε γιατί είχε την ικανότητα να ξεπερνάει τα σημερινά κεκτημένα, δίνοντας πάντα προτεραιότητα στα αυριανά κεκτημένα.